

Profesionālās izglītības kompetences centrs
"Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola"

Reģ. Nr. 3334303102, K.Valdemāra iela 139, Rīga, LV-1013, tālr. 67360823, e-pasts rdmv@rdmv.lv

Mācību līdzeklis
Uzdevumi temata "Valoda un sabiedrība"
apguvei

Autore: Ramona Mīliga
Profesionālās izglītības kompetences centra
„Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola”
latviešu valodas un literatūras pedagoģe

2020

Mērķi:

pētīt un spriest par valodas situāciju Latvijā un latviešu valodas nozīmi,
apzināties problēmas valodas jautājumu izpratnē,
nostiprināt prasmi pamatot pieturzīmju lietojumu un prast noteikt sintaktiskās
konstrukcijas teikumā.

Sasniedzamais rezultāts:

raksturo valodas situāciju Latvijā;
piedāvā risinājumu, kā veicināt latviešu valodas lietojumu Latvijas sabiedrībā;
skaidro, kāda ir latviešu valodas un citu valodu un kultūru nozīme;
piedāvā risinājumus valodas lietpratības veicināšanai;
ievēro pareizrakstības normas;
prasmīgi izvēlas un pamato valodas līdzekļus.

Uzdevumi

1.uzdevums. Izlasiet tekstus!

1.teksts

Amatpersonas brīdina par franču valodas piesārņošanu ar angļu vārdiem

Viena no senākajām Francijas zinātniskajām iestādēm "L'Academie francaise" ("Franču akadēmija") brīdinājusi par arvien izplatītāko franču valodas piesārņošanu ar angļu vārdiem - tā dēvēto "franglais" fenomenu -, norādot, ka tam var būt smagas sekas attiecībā uz valodas nākotni.

"L'Academie francaise", kas ir dibināta 1635.gadā franču valodas tīrības aizsardzībai, oficiālā paziņojumā skaidroja, ka tā nekad nav bijusi pret svešvārdu ieviešanu un lietošanu.

"Bet šodien akadēmija ir nopietni satraukta par "franglais" attīstību," teikts ceturtdienas vakarā izplatītajā paziņojumā.

1994.gada likums par franču valodas lietošanu visās valdības publikācijās, tirdzniecības līgumos un reklāmās tiek "pastāvīgi pārkāpts ar anglosakšu terminu invāziju", norādīja akadēmija.

"Franglais" (franču valodas vārdu "franču valoda" un "angļu valoda" - "francais" un "anglais" - apvienojums) ir angļu vārdu iestarpināšana franču valodā - vai nu efekta, vai humora dēļ, vai arī runātājam uzskatot, ka angļu vārds domu izsaka labāk.

Akadēmija aicina "valsts institūcijām, pirmkārt, pašām respektēt likumu".

"Ja tās nereagēs apņēmīgi un sabiedrības viedoklī netiks ņemtas vērā nopietnās briesmas, kas mums draud, franču valoda pārstās būt tā dzīvā un populārā valoda, kuru mēs mīlam," brīdina akadēmija.

<https://www.tvnet.lv/6833168/amatpersonas-bridina-par-francu-valodas-piesarnosanos-ar-anglu-vardiem> 23.11.2019.

2.teksts

Vai angļu valoda būs jaunā latviešu valoda?

Vai angļu valoda apdraud latviešu valodu? Ne vairāk, kā iepriekšējos gadsimtos to apdraudējušas vācu un krievu valoda. Izglītība no bērnudārza līdz pat doktorantūrai, valsts un Eiropas likumi, pakalpojumi un mediji mums ir pieejami latviski, tiek veidota daudzu jomu terminoloģija, un latviski runā ģimenēs. Skolēni sarunās iepin angļu vārdus (*like, actually, really, still*), taču visai ticams, ka tā ir stilistiska izvēle sarunā draugu lokā, nevis vienīgais pieejamais izteiksmes līdzeklis.

Savulaik aktīvākā ietekme bijusi vācu un krievu valodai; šī ietekme ir izslimota, daudzas parādības ir gandrīz pilnībā izzudušas no aktīvās aprites, dažas lietojumā nostiprinājušās (*foršs* mums ir aktīvākā aprītē un ar citādu nozīmi nekā vācu valodā), bet kopumā pret šīm valodām izveidojusies imunitāte un ietekme nepalielinās. Vāciskos (vai vācbaltiskos) "šūplāde, ķēķis, skunstīgs, arslaka", izsaukmes vārdus un lamuvārdus mūsdienās lieto reti un, ja lieto, tad pārsvarā kā apzinātu izvēli, arī darbības vārda likšana teikuma beigās ("kā slavenības Jāņus pavadīja") ir stilistisks līdzeklis, nevis sintaktiska neprasme.

Mums ir labi tulkotāji, kuru tulkojumi valodu bagātina un ved līdzī laikiem, arī valodas iespējas ir visai lielas. Zinātnē, tieslietās, lietišķos tekstos noder iespēja izteikties precīzi un tā, lai citi to saprastu tikpat precīzi, taču literatūrā un sadzīvē noder arī iespēja izteikties neprecīzi, neparasti un tikai dažiem saprotami. Skaidrs, ka ir jākopj un jāuztur laba literārā valoda, taču tā ir tikai valodas daļa, tās pastāvēšanai varbūt pat ne svarīgākā daļa. Valodu uztur arī brīva jaunrade bez noteikumiem un jebkuru noteikumu apšaubīšana, iespēja izteikties dažādos valodas paveidos (skolēnu, lingvistu, pūtēju orķestru mūziķu utt.), dialektos un par visdažādākajām tēmām. Lielāks drauds ir arvien stīvāka un smagnējāka pareizības normēšana: tā var netikt līdzī mainīgajām izteiksmes vajadzībām, un nespēja izdabāt modrajiem valodas uzraugiem un grūti ielāgojamiem likumiem var sekmēt pāreju uz citu valodu ar zemāku pareizības sliekšni. Perfekta gramatika neglāba latīņu valodu, savukārt lielais aizguvumu īpatsvars netraucē angļu valodai uzplaukt un ietekmēt citas valodas. (A.Hansons)

<https://satori.lv/article/vai-anglu-valoda-bus-jauna-latviesu-valoda> 8.08.2019.

Ko darīt ar valodas grabažiem? Karstie strīdi par svešvārdiem

Vai ir pamats celt trauksmi, “Mājas Viesis” jautāja Initai Vītolai, Latviešu valodas aģentūras valodas attīstības daļas vadītājai.

Vai valodnieki ir aprēķinājuši svešvārdu īpatsvaru mūsdienu latviešu valodā?

Tad jāsāk ar jautājumu, cik vārdu ir latviešu valodā? To nevarēs atbildēt neviens, varam skatīties vārdnīcas, tēzauru (skaidrojošā un sinonīmu vārdnīca tīmeklī “tezaurus.lv”. – I. P.), bet tas nedos kopējo skaitu. Valodnieks Ojārs Bušs publikācijā pirms desmit gadiem lēš, ka varētu būt 300 līdz 350 tūkstošiem vārdu, tikai nav zināms, kuru leksiku viņš domāja. Manuprāt, latviešu valodā ir krietni vairāk vārdu. Svešvārdu apjoms nav aprēķināts, nav arī pētīts, vai mūsdienās, pieņemsim, preses valodā, to ir vairāk nekā pirms desmit gadiem. Balstoties uz pētījumiem, kas veikti ārpus Latvijas, var pieņemt, ka mūsu valodā svešvārdu apjoms būs aptuveni vienāds, mainās valodas, no kurām tie ienākuši, un darbības jomas, par kurām konkrētajā brīdī runājam.

Internetā publicētajos izdevumos nebūtu grūti aprēķināt svešvārdu proporciju. Jautājums, vai bez tiem var iztikt, ir lieks?

Skaidrs, ka neviena valoda bez svešvārdiem pastāvēt nevar. Ir tā sauktās pūrisma tendences valodā, kas Latvijā bija izplatītas pirmās brīvvalsts laikā. Pūrisma cenšamies izvairīties no jebkuras svešas ietekmes, lai saglabātu tīru valodu ar tajā iederīgiem izteiksmes līdzekļiem. Mūsdienās par to vairāk domā lietuvieši – kā svešvārdu aizstāt ar lietuviskas cilmes vārdiem. Starp citu, savu nacionālo lepnumu cepelīnus viņi literārajā valodā sauc par dižkukuli. Arī latviešu valodā ļoti bieži paralēli pastāv aizgūts vārds, svešvārds un latviskas cilmes vārds. Šis ir aktuāls jautājums – kāpēc, piemēram, plašsaziņas līdzekļos lietot svešo vārdu, ja mēs veiksmīgi varam izmantot latviskas cilmes vārdu.

Par to daudziem ir lielākais uztraukums. Nupat pa ceļam pie jums klausījās Latvijas Radio 1 raidījumu “Kā labāk dzīvot” – spēj tik pierakstīt! Tādus vārdus kā “hipotizē” un “summarizē” vēl nebiju dzirdējusi, izskanēja arī bieži lietotais “ingredients”.

Uztrauc ne tik daudz svešvārdi kā tas, ka tekstu pārlietu un nevajadzīgi ar tiem pieblīvējam, ja lietojam ne tajā nozīmē, ko tas izsaka, vai no zemāka valodas slāņa aizgūtu leksiku. Šie jautājumi ne vienmēr saistīti ar valodu, bet mūsu izglītības, kultūras līmeni, prasmi izmantot un precīzi lietot vajadzīgos svešvārdus, to lietojums jau pats par sevi neliecina, ka mēs esam gudrāki. Jebkuru jautājumu var izklāstīt un pastāstīt sarežģītā valodā, un to pašu var pārveidot vienkāršoti un saprotami.

Atceros, ko tikšanās reizē ar tulkotājiem teica Dace Meiere: “Mūsu valoda ir ļoti bagāta, un problēmas nav valodā, bet paša neprasmē atrast iederīgo vārdu.”

Nedomāju, ka sporta žurnālistiem būtu grūti atrast latviešu valodas vārdu “double – double”, “hat trick”, “drops” un vēl daudzu citu vietā, ko gandrīz vai katru rītu dzirdu jau pieminētā sabiedriskā radio sporta ziņās. Vai jūs saprotat,

ko tie nozīmē?

Nē, nesaprotu (smejas)! Jautājums, vai pats žurnālists tiem zina aizstājējvārdu. Pirms kāda laika tika izdota sporta terminoloģijas vārdnīca, bet tagad noteikti daudz kas nācis klāt un mainījies. Plašsaziņas līdzekļi ļoti ietekmē svešvārdu lietojumu, jo biežāk vārdu atkārto, jo labāk tas paliek atmiņā. Man pašai ikdienas darbā nereti ir grūti saprast tulkotos dokumentus, kas nāk no Eiropas Savienības institūcijām. Šādu materiālu valodai lieto apzīmējumu – eirovaloda. Teksts parasti ir tik izplūdis, ka der visiem, bet ne pasaka neko, sarežģīts un pilns ar svešvārdiem – konsolidācija, stratēģija, optimizācija, komunikācija, konsekvence u. c. Svešvārdi vienmēr ir ar neitrālāku nozīmi. Skan taču patīkamāk, ja budžetu konsolidē vai optimizē, nevis vienkārši saka – naudas būs mazāk.

<https://www.la.lv/valoda-bez-grabaziem> 16.02.2020.

Formulējiet katra teksta tematu!

Temats
1.teksts
2.teksts
3.teksts

2.uzdevums. Raksturojiet katra teksta problemātiku!

Problemātika
1.teksts
2.teksts
3.teksts

3.uzdevums. Diskutējiet, kāda ir Jūsu attieksme pret attiecīgajiem jautājumiem! Formulējiet 3 tēzēs savus secinājumus!

Secinājumi
1.
2.
3.

--

Atgādne: tēze - īsi formulēts atzinums, secinājums.

4.uzdevums. Formulējiet galveno domu Latviešu valodas aģentūras Valodas attīstības daļas vadītājas Initas Vītolas atbildēs uz jautājumiem (3.teksts)!

Galvenā doma
1.jautājums
2.jautājums
3.jautājums
4.jautājums

5.uzdevums. Komentējiet Initas Vītolas teikto: “..ir grūti saprast tulkotos dokumentus, kas nāk no Eiropas Savienības institūcijām. Šādu materiālu valodai lieto apzīmējumu – eirovaloda. Teksts parasti ir tik izplūdis, ka der visiem, bet nepasaka neko, sarežģīts un pilns ar svešvārdiem – konsolidācija, stratēģija, optimizācija, komunikācija, konsekvence u. c.” Raksturojiet šīs problēmas aktualitāti!

Komentārs	Aktualitāte

6.uzdevums. Izskaidrojiet vārdu nozīmi!

Skaidrojums
Konsolidācija
Stratēģija
Optimizācija
Komunikācija
Konsekvence

--

7.uzdevums. Uzrakstiet viedokli par tematu “Mūsu valoda ir ļoti bagāta, un problēmas nav valodā, bet paša neprasme atrast iederīgo vārdu.” (D.Meiere)

Viedoklis

--

8.uzdevums. Skaidrojiet pieturzīmju lietojumu!

Gramatikas stundās piegriež vērību, cik man gadījies novērot, vienīgi gramatikas terminoloģijai, t.i., liek bērniem mācīties, kas ir teikums, teikuma priekšmets utt. Bet, zinot un protot šo terminoloģiju, neviens no tam nemācās labāki un pareizāki runāt un rakstīt. .. Pēc manām domām, latviešu valodas stundās vērība jāpiegriež vienīgi pareizai rakstībai, pareizai izrunai un valodas tīrībai.

(J.Endzelīns, 1918)

Pieturzīme	Skaidrojums
1.,2.	
3.,6.	
4.,5.	
7.	
8.	
9.	
10.,11.	
12.	

13.
14.
15.
16.